

RÈGIM METEOROLÒGIC I DESENVOLUPAMENT INDUSTRIAL A OSONA (1835-1900)

FRANCESC ROMA I CASANOVAS
Patronat d'Estudis Osonencs

Weather regime and industrial development in Osona (1835-1900)

El desenvolupament industrial de Catalunya durant el segle XIX va estar condicionat per l'absència de fonts barates d'energia. Davant de la carestia del preu del carbó, les indústries de la comarca d'Osona es van veure obligades a utilitzar els recursos hídrics, especialment el riu Ter, per poder ser competitives. No obstant això, aquest riu es caracteritza per fluctuacions importants del seu cabal. Aquesta variable marcà les relacions socials entre treballadors i empresaris i va donar una dimensió moral al fet de treballar.

Paraules clau: industrialització, Osona, règim meteorològic, riu Ter.

The industrial take off in Catalonia during the 19th century was conditioned by the absence of cheap sources of energy. In front of the expensive coal, the industries of Osona were forced to use water resources, specially the Ter river, in order to become competitive. But this river is characterized by important fluctuations of its flow. This variable marked the social relationships between workers and employers and gave a moral dimension to work.

Keywords: industrialization, Osona, meteorological regime, Ter river.

Fins al 1978, en què Catton i Dunlap (Dunlap, 2002) varen proposar el concepte de «nou paradigma ecològic», el domini tècnic semblava que hagués convertit la humanitat en una espècie no sotmesa a les mateixes regles que governaven la resta de l'ecosistema. Però des de llavors es pot pensar que el món social pot tenir algun tipus de relació amb aspectes del medi natural —per tant, allunyats del social. Seguint aquest paradigma, ens proposem revisar la història de la primera industrialització a la comarca d'Osona, posant en el seu lloc els elements de l'ecosistema que hi podien tenir algun tipus de relació.

Si comencem fent una mirada de conjunt, haurem de dir que el treball de Josep Albert Planes (1997) sobre el Lluçanès fa palès que la desindustrialització d'aquesta comarca es va deure a la manca de recursos hídrics i carbonífers per assegurar el proveïment de les matèries primeres per a la indústria moderna, procés que només podria rectificar-se amb l'electrificació. En canvi, les obres de Carles Enrech (2003; 2005) mostren fins a quin punt la presència de l'aigua en la nostra comarca va permetre el funcionament del model d'explotació industrial que ell anomena «de muntanya», aprofitant la diferència de costos que tenia en relació a les indústries de «la plana», excessivament dependents del preu del carbó. A banda dels estalvis energètics que l'aigua va suposar, Enrech (2003: 139) també posa de manifest que al final del període estudiat la humitat de les zones de muntanya va permetre filar alguns articles en selfactines, evitant així la substitució de mà

d'obra masculina per femenina. De manera que en el funcionament social també hi intervenen, d'una manera o altra, algunes variables ambientals. Segurament es podria afirmar que la presència d'un cabal d'aigua com el que representa el riu Ter va impedir que la plana de Vic restés com una comarca endarrerida i abocada al món agrari, tal com va passar al Lluçanès.

El cas de la fàbrica Sirés (Vicente, 2000) posa en evidència que el treball de les indïanes durava de quatre a dotze setmanes segons les condicions meteorològiques. La impressió i el tenyit exigien de dues a tres setmanes a l'estiu, però podien trigar mesos durant l'estació plujosa, fet que ocasionava importants problemes de flexibilitat laboral. En aquest sentit, l'any 1850 uns fabricants osonencs com els Ricart havien d'endarrerir el lliurament d'una comanda perquè, a causa de la pluja, no havien pogut eixugar el cotó del tint,¹ situació que es va repetir l'humit novembre de 1855.² Igualment, l'arribada de cotó al port de Barcelona es veia condicionada, encara el 1844, per condicions meteorològiques com la presència de vents.³ I un cop descarregats els vaixells, les pluges tornaven impracticables els camins que duïen la matèria primera a la muntanya.

A més a més, en un context de forta precarietat, si les condicions meteorològiques canviaven, algunes persones quedaven sense poder fer front a les seves despeses. El nombre de treballadors contractats en la construcció del ferrocarril variava en funció de les collites; tanmateix, en moments de sequera el treball a l'obra contribuïa a evitar la misèria d'alguns jornalers.⁴

L'assistència als mercats locals també mantenien una certa relació amb la meteorologia del moment i ja és un tòpic parlar de la variació del preu dels cereals en funció de l'abundància de grans, que depenia al mateix temps de la conjuntura meteorològica. S'entén així que, en la seva edició del 25 de maig de 1862, el periòdic *El Ausonense* comentés que la contenció dels preus que havia suposat la darrera pluja servia per ajudar a suportar la situació a una classe pobre «*bastante faltada de trabajo*». I és que dos mesos abans (el 16 de març de 1862), el mateix periòdic ja havia inclòs un comentari del seu corresponçal a Llaers que deia que el fet d'haver plogut de manera abundant, a més d'assegurar la collita, «(...) pondrá término a los numerosos vagos y rateros que recorren la alta montaña, buscando el sustento que sus campos les negaron el año anterior». A finals de novembre d'aquell mateix 1862, la mateixa publicació comentava que la Diputació havia destinat un fons a construir i arreglar carreteres que donaria feina «(...) á las clases pobres en la época que mas lo necesitan, ó sea en los tiempos rigurosos del invierno á que vamos á entrar ó hemos ya entrado» (30 de novembre de 1862), comentari que deixa veure la dimensió estacional d'aquesta problemàtica. Parlant en general, diguem que en moments de fred rigorós, les autoritats i la gent del carrer redoblaven el seu esforç per ajudar els més necessitats, que no era estrany que acabessin morint pels carrers.

1. Carta del 16 de maig de 1850. Arxiu Biblioteca Episcopal de Vic (ABEV), fons Ricart. Correspondència, 66/1.

2. Carta de Miquel Ricart al seu pare, Vic, 22 de novembre de 1855. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 73/1.

3. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 60/1.

4. *Eco de la Montaña*, 158 (2 octubre 1864), p. 2; *Eco de la Montaña*, 186 (8 gener 1865), p. 1.

Una dimensió estacional es trobava també, a les portes del segle XIX, quan Antoni Millet deia que a Osona no hi havia malalties endèmiques, «(...) porque el clima no influye en ellas nada o casi nada (...)», tot i que sí que es presentaven malalties estacionals lligades «(...) a los grados de calor, frío, sequía o humedad, en razón también al regular o anómalo cambio de las estaciones, en razón al temperamento y a la forma de vivir, etc.» (López, 1992: 71). Mig segle més tard, Miquel Ricart aconsella al seu pare que no es mogui d'on s'està «(...) perquè mudant de clima es mes facil de que los ayres no probian (...)».⁵ Poques setmanes abans, enmig de l'epidèmia de còlera de 1854, li havia escrit que «Contan que la pluja de nit havia sigut molt bona per treurer aqueixa malichnitat que teniam á desobra,»⁶ una idea que es repetiria el 1864.⁷ Aquesta relació entre els elements ambientals i l'existència humana també es veu en l'obra de Gonçal de Reparaz quan diu que «Per raó del clima i de les condicions físiques, la Plana és un país sà. La temperatura freda hi incita al treball» (Reparaz, 1928: 144).

Incidència de la climatologia en el món industrial

Com es veu en aquests casos, el funcionament social tenia algun tipus de relació amb la dinàmica climàtica o meteorològica del nostre marc d'estudi, una mena de plantejaments que eren molt presents en els sectors científics i intel·lectuals del país. En el nostre cas, volem anar una mica més enllà i defensar la importància de la seva incidència en el desenvolupament industrial a la Catalunya muntanyenca del XIX. Per entrar en matèria, diguem que els batans on s'acabava la feina de la llana vigatana estaven situats a una mitja hora de la ciutat,⁸ però quan faltava l'aigua s'havien de dur els productes a distàncies de fins a 6 hores.⁹ No cal dir l'increment de costos que aquesta situació meteorològica suposava per als paraires i comerciants de llana, ni remarcar com això podia desestabilitzar les seves economies familiars. D'altra banda, en rius com el Ter no són estranys els episodis de sequera seguits de grans inundacions i riudes. La utilització dels salts d'aigua a Manlleu a partir de la dècada dels quaranta del segle XIX haurà d'enfrontar-se amb aquestes aleatorietats, tot i que permetrà un canvi en la centralitat industrial de la comarca que tindrà grans repercussions en el futur moviment obrer. Com Eduard Junyent (1980) i altres autors posen de manifest, la crisi industrial vigatana va tenir alguna relació amb el desplaçament de les primeres indústries cap als nuclis propers al riu Ter. Així mateix, segons Antoni Pladevall (1987: 239), la manca d'energia mecànica, de rius i vapor varen ser algunes de les causes de l'estancament de l'economia de Centelles a partir de 1830; la recuperació de la vila només es produirà amb l'arribada del cotó —a la segona meitat del XIX—, el ferrocarril i el vapor (i l'electricitat més endavant). Faltada d'altra font d'energia, el 1837 els productes llaners centellencs s'havien de dur a batanar a Vic, i a Roda a aparellar-los. Un informe d'aquell any deia que l'economia del poble «no pot

5. Carta del 6 de novembre de 1854, Vic. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 71/3.

6. Carta de Miquel Ricart al seu pare, Roda, 21 d'agost de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 71/3.

7. *Eco de la Montaña*, 164 (23 octubre 1864); *Eco de la Montaña*, 192 (29 gener 1865), p. 2.

8. Segurament es referia al batan que hi havia a Manlleu i que surt referit en un document del 20 de febrer de 1798. Arxiu Municipal de Manlleu (AMMA). Governació 19, fol. 471 i s.

9. Arxiu Històric Ciutat de Barcelona. JC, 81.

augmentarse pues que tot ha de ser per medi de sanch per falta de aygua y demás necessari per tenir tota fabricació» (Pladevall, 1987: 254).

Ja s'ha dit que les noves indústries mogudes per l'aigua dels rius quedaven condicionades pel cabal d'aquests. La manca d'aigua suposava la seva aturada i, a vegades, comportava conflictes amb altres establiments o altres tipus d'explotacions. De tota manera, el més freqüent eren aquells casos en què aquests ginys havien d'aturar la producció justament per un excés d'aigua. En aquest sentit, una carta del 14 de gener de 1847, que Ramon Ricart dirigia al seu germà, deia: «Esta nit lo Ter ha vingut y no podan treballar».¹⁰ Igualment una altra carta del 16 d'octubre de 1847 esmenta que han estat dos dies aturats perquè el Ter anava molt crescut, tot i no haver causat cap mal.¹¹ El setembre de 1848, un temporal va trencar 164 brides de la fàbrica dels Ricart de Roda, fet que va ocasionar una aturada parcial de la producció.¹² L'any següent, la fàbrica no va poder filar durant 11 setmanes seguides per haver hagut de canviar la roda que movia la maquinària.¹³ El 22 de juliol de 1850, els establiments dels germans Ricart van escassos de metxa i Ramon Ricart escriu «(...) y lo disapte tingueren que plegar á las onsa del matí per la vinguda del Ter, pero abuy ja tornava estar bé».¹⁴ Pel que es desprèn d'una carta posterior, l'aiguat es degué endur la resclosa, que calgué refer i s'aprofità per pujar-la, un fet que devia ser prou irregular perquè Miquel Ricart parlava al seu pare de «lo assumpto que ya sabeu» de Roda.¹⁵ Aquell estiu de 1850 degué ser molt humit, perquè el 12 d'agost la pluja torna a fer créixer el riu Gurri i la fàbrica ha de tornar a parar per un excés d'aigua.¹⁶ Cada vegada que apareixia un període més humit del normal, la producció fabril passava moments d'angoixa, com quan el desembre de 1850 Ramon Ricart escriu «Deu fasia la gracia que lo Ter no vingua massa gros que del contrari quedem sense resclosa».¹⁷ I és que dos dies abans no havien pogut fer res perquè havia plogut tot el dia.¹⁸ En moments com aquells, és clar que els fabricants tenien un ull al riu i l'altre a la fàbrica; encara més, amb les pluges continuades, l'estat dels camins feia que el cotó no arribés a Roda i es corria el perill d'haver de parar la producció.

Les precipitacions eren vistes com una variable molt important en la marxa de la vida econòmica i sanitària del nostre marc d'estudi, de manera que la primavera de 1854 Anton Ricart deia que «Las vendas en esta no ban molt be y en algunas fabrica san despachat treballados pero confian que ara aber (sic) plogut se bendra

10. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 62/4.

11. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 63/1.

12. Carta de Miquel Ricart al seu pare, 18 de setembre de 1849. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 65/2.

13. Resum dels estats setmanals de Ricart, 1849, 10 de juny de 1850. ABEV, fons Ricart. Doc. comercial i fabril, producció, 15/2.

14. Carta de Ramon al seu germà. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 66/2.

15. Carta de Miquel Ricart a Antoni Ricart, Vic, 10 d'agost de 1850. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 66/2.

16. Carta del 13 d'agost de 1850, de Ramon Ricart al seu germà. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 66/2.

17. Carta de Ramon Ricart al seu germà, 9 de desembre de 1850. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 66/3.

18. Carta d'Anton Ricart al seu germà, Barcelona, 8 de desembre de 1850. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 66/3.

un poc mes».¹⁹ I pocs mesos més tard: «Tothom se queixa de la poca benda ayá y se creu que luego se ajia areplegada la collita se despattchara».²⁰ Queda clar, doncs, que la manca o l'excés d'aigua que feien aturar les fàbriques deixaven bona part dels seus treballadors sense feina. Aquest fet, junt amb altres variables, té unes conseqüències molt importants que ajuden a entendre bona part de la concepció del treball que tenien els treballadors i treballadores d'aquella època i, en bona part, les seves actuacions sociolaborals.

La manca d'aigua genera un treball precari

La manca d'aigua suposava que en algun moment s'haguessin de parar les màquines i això tenia repercussions sobre la jornada laboral dels treballadors i treballadores, perquè si hi havia prou aigua es podia posar en marxa el torn de nit. Tot plegat tenia incidència en el nombre de persones que es necessitava per fer funcionar les plantes industrials (flexibilitat numèrica) i en els horaris laborals, com es veu en unes cartes que es varen enviar a Anton Ricart, el gener de 1853.²¹ De tota manera, no es detecten grans episodis de descontentament davant d'aquestes aturades no programades, encara que en algun cas els treballadors haurien preferit trobar-se en una altra situació: després de sortir de la vaga general, l'estiu de 1855 va ser força sec i això va motivar les queixes d'alguns treballadors de la fàbrica dels Ricart de Roda: «En bista de la molta escases de aygua se me han esclamat los filados Vila y Ton Arsis per treballar sols algunas estonas (...)».²² Aquest funcionament es veu clarament en una carta signada per Francesc Turull l'11 de gener de 1859, parlant de les fàbriques dels Ricart a Roda de Ter:

«Astem ab molta miseria de aygua[,] esta nit no [ha] anat cap continua y serian las quatre del matí que lo Juan [h]a tingut de fer marxar todas las noyas de las selfc. perquè ni una maquina podia anar[,] al cap de un rato á fet atjegar las cardas porque encara que baji apoch apoch poden anar, que nou poden fer axis las demes maquina[,] á las 7 sean parat las cardas y á comensat de venir un xich de aygua y se an atjemat dos selfc. y los tales anan bastan be pero aluego é tingut de para una maquina y asta mitx dia y anat axis[. Hi h]a yagut algunas vegadas que se an tingut de para las todas[,] a dos quarts de dotse, se an tingut de para las totes y se han posat a treballar á dos quarts de tres[,] esta tarde no ba cap selfactina al bespre sino ya aygua las totes [dones?] plegaran y nosaltres farem lo que podrem.»²³

Davant d'aquesta situació, existien comportaments estereotipats que avui dia sabem que eren centrals en el funcionament de les fàbriques d'aquell moment. Un

19. Carta d'Anton Ricart a Miquel Ricart, Barcelona, 24 d'abril de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 71/1.

20. Carta d'Anton Ricart a Miquel Ricart, Barcelona, 8 de juny de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 71/1.

21. Carta de Francesc Masferrer a Anton Ricart, Roda, 15 de gener de 1853. Carta de Miquel Ricart al seu pare, Roda, 27 de gener de 1853. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 69/2.

22. Carta de Gaspar Veges al sr. Ricart, Roda, 4 d'agost de 1855. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 72/3.

23. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 77/1.

d'ells era el repartiment del treball, i en aquest cas les filadores varen acordar anar a treballar dues de dia i dues de nit «(...) y axis anarsu partin hasta que ya y agues mes aygua». Tres setmanes més tard (5 de febrer) els telers amb prou feines es movien per falta d'aigua, «(...) y si lo temps continua á no plourer, no extrañaria tinguem que pararla [la fàbrica]». ²⁴ Tres dies més tard plou i es pot treballar bé, però el dia 9 l'aigua comença a escassejar un altre cop: a la fàbrica nova tenen una selfactina parada per falta d'aigua. ²⁵ El mes d'abril hi tornarà a haver problemes amb l'aigua, ²⁶ tot plegat bona prova de la variabilitat del cabal del riu i de la precarietat d'aquesta font energètica. Precarietat que es transmetia al fet de treballar, perquè en aquests casos les persones que anaven a preufet es quedaven sense feina i les que cobraven un jornal tenien alguna possibilitat més. En canvi, quan hi havia aigua suficient es podia treballar de nit i es procedia a contractar mà d'obra per ocupar aquest segon torn. Així ho explica Joaquim Salarich (1858: 101), qui posa de manifest que a les fàbriques del Ter normalment es treballa 13 hores diàries, però que en moments de molta demanda es treballava fins i tot a la nit, sobretot a les fàbriques mogudes per aigua, on es feien dos tornos per poder aprofitar els moments en què el cabal no mancava. Precisament, com es veurà, la dependència de l'aigua va suposar el manteniment d'una jornada laboral més àmplia a la comarca que a la resta de Catalunya.

L'escassetat d'aigua repercutia en el treball disponible per als treballadors i treballadores, fet que segur que causava problemes de flexibilitat, a la qual cosa es responia utilitzant el treball jornalier i a preufet. D'aquesta manera, la sequera de l'estiu de 1856 va obligar a aturar la producció a la fàbrica dels Ricart fins que a inicis de setembre es pot posar en funcionament una nova quadra perquè el riu ha revingut. Per aquest motiu, es contracten una vintena de teixidors de fora de Roda i encara se'n busquen més. ²⁷ Aquest funcionament tenia una repercussió diferencial des d'una perspectiva de gènere, en primer lloc perquè els tornos de nit —quan l'aigua acostumava a escassejar— eren ocupats majoritàriament per dones. A més a més, els homes eren els darrers a abandonar els llocs de treball: quan a principis de 1856 una pujada del Ter fa aturar la producció a Roda, primer es neteja la fàbrica, però com que es continuava sense feina, arriba el moment dels acomiadaments. Els qui són els darrers a sortir són qualificats com a jornalers, i en una altra carta com a homes: el dia 7 de gener, Francesc Turull diu que «(...) é despedid á totom á esepio dels homes als que fas netejar los embarrats conforme v. me deya en son anterior». A l'altra fàbrica, Gaspar Veges els fa netejar les vidrieres. ²⁸ Igualment, davant la crescuda del 20 de març de 1856, es fa que les dones es posin a escombrar i a fer altres feines, però finalment són enviades a casa; en canvi, els homes aguanten més temps i passen a treure les teranyines de la quadra. ²⁹

Així mateix, els episodis de sequera generaven repercussions equiparables a les crescudes del riu en l'estructura empresarial, perquè alguns establiments s'havien planificat comptant amb una presència constant i abundant d'aigua. Quan això no passava, començaven les desavinences. Així, el 1844, Albert Sala demanda Ramon

24. *Idem.*25. *Idem.*

26. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 77/2.

27. *Idem.*, 74/1.28. *Idem.*, 73/2.29. *Idem.*, 73/2.

Pujol dient que té llogada la força de l'aigua per fer anar 15 màquines, potència que no sempre li proporcionen. La resposta va ser que la força llogada «*consiste cuando baja agua por la acequia y no cuando falta esta*». ³⁰ Com es veu en aquest cas, la natura podia estar a la base de conflictes socials, cosa que tot sovint s'oblida. Dos anys més tard (1846), Joan Blanch, un empresari que ha traslladat la seva fàbrica de Mataró a Manlleu, és portat a conciliació perquè no paga el lloguer de la fàbrica. Per defensar-se, diu que no pagarà els dies en què els motors han estat parats. ³¹ El mateix empresari, el 1848, torna a ser demandat perquè no ha pagat un motor que havia comprat: altre cop, la manca d'aigua serà posada com a excusa per no complir amb aquest pagament, perquè «(...) *le compró [el motor] bajo el concepto que en la fabrica habia fuerza para hir dos maquinas de cardar, y como no à habido fuerza para lo que le habia prometido pide que le sean abonados los daños ocasionados por la falta de la fuerza que le habia prometido*». ³²

La manca d'aigua també podia produir-se no per absència de precipitacions, sinó per una baixada excepcional de les temperatures: quan el riu Ter es gelava, les rodes o turbines no podien funcionar, i encara que ho fes parcialment el cabal se'n ressentia, un fet que podia respondre al comportament termomètric de la capçalera del riu, al Ripollès. El gener de 1850, una carta dirigida a Anton Ricart parla del «(...) tamperi de lo glas pasa á la nit lo que feya po, lo que no a sigut cosa major». Deu dies més tard, la fàbrica de Roda funciona bé, tot i la poca aigua que duu el riu Ter. Però en aquell moment aparegueren uns problemes mecànics que impediren el funcionament dels batans i les cardes. ³³ El fet es va repetir l'any 1853, quan els filadors no varen poder filar a causa del glaç, «(...) pues que y hagué dia que tingueren de plegar en aber esmursat y tornarsi á pular á treballà en aben dinat». ³⁴ En aquest sentit, Maria Pilar Vila (1978) —segurament seguint Torrent i Garriga (1893: 108)— anotava com la gelada del riu Ter el 1854 va suposar un episodi de misèria per manca de jornals. A més a més, després de les glaçades, les instal·lacions fabrils que feien servir l'aigua del riu havien de vigilar el perill que suposaven els trossos de gel que el riu arrossegava, que en algun cas feien més d'un pam de gruix. Pel que es desprèn de la documentació, tot i haver de parar, la fàbrica de Roda dels Ricart va resistir força bé mentre les seves veïnes havien de parar. Aquest va ser el cas de les fàbriques de Portavella, Capdevila, Moret i algunes menys importants, a les quals es glaçaven les pales que feien anar els embarrats. Mentrestant, Josep Vilarmau deia a Anton Ricart «(...) que yo penso que com nosaltres patirem los altres saran mors de fam. Em fet una fugona y fem foch a la codre [quadra] y nosaltres tambe durmim a bax perque a dal nos pot aguntar (sic) (...)». ³⁵

En aquestes condicions, alguns treballadors es trobaren sense feina ³⁶ i altres no anaren a treballar perquè estaven malalts o perquè varen anar a buscar llenya

30. AMMA, Actas de 1840-56.

31. *Idem.*32. *Idem.*

33. Cartes del 15, 25 i 27 de gener de 1850. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 65/5.

34. Carta del 28 de febrer de 1853. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 69/2.

35. Carta del 30 de desembre de 1853, feta a Roda. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 70/2.

36. No es pot treballar per culpa del glaç: «(...) los trabajados an bingut y los e dit que parara no podian trabaja que con poriam ya los faria abisa». Carta de Josep Vilarmau a Anton Ricart, 4 de gener de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 70/3.

per no morir-se de fred a casa: la planta de Roda dels Ricart quedà pràcticament abandonada.³⁷ Els pocs que anaren a la feina hi varen haver de fer foc per resistir el fred, però això va provocar tant fum que pràcticament no s'hi podia estar.³⁸ A mitjan febrer de 1854 encara es parla dels problemes que causen les gelades a la fàbrica dels Ricart, fet catastròfic per a unes persones que depenien del seus jornals o preufets. Per intentar alleugerir la situació, a inicis de febrer l'alcalde i el capellà «junt ab los visibles de esta població» es varen presentar a la fàbrica recollint almoines per als pobres més necessitats, «donat lo tems vedat per poder corra».³⁹ Uns fets semblants varen tenir lloc l'any 1858, quan el fred obligava els treballadors a quedar-se a casa i els qui anaven a la fàbrica no rendien tot el que s'esperava d'ells.⁴⁰

Aproximació al règim meteorològic durant el segle XIX

La incidència d'aquests tipus d'aleatorietats sobre el món industrial i obrer es posa de manifest dient que a la ciutat de Vic es donaren una gran quantitat d'episodis de sequera, documentats per la presència d'una rogativa *pro pluvia* sol·licitada per la confraria de Sant Isidre, que acollia els llauradors; són els anys 1868,⁴¹ 1877-1878, 1893-1894, 1896-1897, 1898-1899, 1901, 1904, 1906, 1912.⁴² Altres fonts documentals ens informen que també se n'havien fet els anys 1854-1855,⁴³ 1856,⁴⁴ 1866-1869,⁴⁵ 1970,⁴⁶ 1871,⁴⁷ 1873,⁴⁸ 1881,⁴⁹ 1888,⁵⁰ 1891-1894, 1896-1899.⁵¹ D'altra banda, les dades del fons Ricart i altres fons assenyalen interrupcions de la producció lligades a diferents episodis meteorològics gairebé cada any a partir de

37. Carta de Josep Vilarmau a A. Ricart, Roda, 2 de gener de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 70/3.

38. Carta de Jaume Grieria a Anton Ricart, 2 de gener de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 70/3.

39. Carta de F. Masferrer a Anton Ricart, 5 de gener de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 70/3.

40. Carta de Miquel Ricart al seu pare, Vic, 15 de desembre de 1858 i carta del 18 de desembre de 1858. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 76/4.

41. *Boletín Eclesiástico de los Obispos de Barcelona y Vich*, 529 (20 abril 1868), p. 220-224.

42. També n'hi hagué el 1924 i el 1929. Arxiu Municipal de Vic (AMV). 15.32 Rogatives per la pluja, 1868-1906.

43. Actes de l'ajuntament. AMV.

44. *Boletín Eclesiástico de los Obispos de Barcelona y Vich*, 2 (gener 1855), p. 44; *Boletín Eclesiástico de los Obispos de Barcelona y Vich*, 62 (20 novembre 1856), p. 431.

45. Segons dades extretes del *Boletín Eclesiástico de los Obispos de Barcelona y Vich*. El setembre de 1866 diversos pobles van a Puiglagulla per demanar aigua i més tard es duen els Sants Màrtirs al Prat de la Riera, «ceremonia que no ha tenido necesidad de hacer de muchos años á esta parte», com a mínim des de 1854 (*El Porvenir*, 17 i 20, desembre 1866). El desembre de 1870 es parlava de la manca d'aigua a la ciutat i es recordava com feia tres anys la sequera havia estat tan gran que s'havia fet una peregrinació a la Gleva, on a la primavera es varen dur els màrtirs. *La Patria*, 143 (8 desembre 1870). *La Patria*, 63 (novembre 1869) informa d'unes rogatives per assolir la pluja.

46. *La Patria*, 135 (novembre 1870); *La Patria*, 137 (17 novembre 1870).

47. *El Domingo* (25 març 1871); *La Patria*, 157 (26 gener 1871).

48. *El Domingo* (12 octubre 1873).

49. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, 783 (15 desembre 1881), p. 369.

50. *La Plana de Vich*, 45 (31 maig 1888), p. 2-3.

51. *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, diversos números; *La Plana de Vich*, 22 (29 novembre 1899), p. 2.

mitjan segle i fins arribar a la sequera de 1877-1878.⁵² De tota manera, l'estudi de les dades de producció d'aquesta empresa, tot i mostrar diferències significatives mensualment i anualment, només permet parlar de correlacions estadísticament significatives en un parell d'anys —1847 i 1855— si no es prenen en consideració els mesos d'estiu. Cal tenir en compte, però, que tampoc no hi ha correlacions entre els diferents anys, segurament perquè l'empresa viu un procés constant d'increment de producció, interromput per crisis o aturades constants. Això no impedeix que, durant el període 1846-1859, s'observin unes mitjanes mensuals clarament diferents amb dos mínims al voltant de desembre-gener i juny-setembre, i màxims al març i octubre.

La importància de la variable ambiental es posa de manifest en una carta de 1878 en què el president de l'Institut Industrial deia que una de les causes de la crisi tèxtil desencadenada el 1877 era que la indústria catalana «(...) depende muy a menudo del buen ó mal tiempo: una sequia, un accidente atmosférico, una plaga cualquiera, paraliza el movimiento societario de comarcas enteras y las demás sufren de rechazo las consecuencias. Esta es una de las causas accidentales del malestar que hoy sufre la fabricacion y el comercio de Barcelona», i especialment dels pobles de la muntanya.⁵³ En un sentit contrari, l'any 1884, qui va ser president de Foment del Treball, Andreu de Sard, deia que el 1883 havia estat l'any de major consum de cotó a Espanya, «(...) debido sin duda a las nevadas y benéficas lluvias que han conservado el caudal de nuestros ríos, cuya corriente ha podido mover día y noche la maquinaria de las muchas e importantes fábricas que en sus orillas se [a]sientan». Això havia donat lloc a una sobreproducció que havia fet baixar els preus dels productes finals (Enrech, 2005: 145). Podria ser que aquest context tingués incidència en el conflicte que va esclatar a Manlleu, Roda i Sant Hipòlit el març de 1883 entre nuadors i ajudants per la qüestió del que els pagaven els filadors (Vergés, 1990: 82-83).

La importància del flux hídric va arribar a ser tan gran que, a partir de 1900, va deixar petjada en la legislació industrial. El reglament de la fàbrica torellonenca de Castell, Callís i Verdaguier, de 1912, conté un article pel qual la pèrdua de treball per manca d'aigua, avaries o festes s'havia de recuperar d'acord amb la llei del 13 de maig de 1900.⁵⁴ El reglament de la filatura d'Antoni Mercadal de 1913 també establí que «Cuando por motivos de sequía ó riadas ó averías en la ma-

52. Per manca d'aigua, els anys 1852 (agost), 1853 (gener, juliol), 1854 (novembre), 1855 (gener, juliol, agost, setembre), 1856 (gener), 1858 (gener, juny), 1859 (gener, febrer, abril), 1877-1878. Per excés d'aigua, 1847 (gener, octubre), 1850 (juliol, agost, desembre), 1851 (maig, juny, juliol, agost), 1852 (febrer, maig, agost), 1853 (maig, juny), 1854 (abril, maig, juny, juliol, agost), 1855 (maig), 1856 (març, maig, juny), 1858 (març). Per glaçades, 1853 (febrer, desembre), 1854 (gener, febrer), 1870: *La Patria*, 73 (1 gener 1870), 1901: *La Plana de Vich*, 86, (21 febrer 1901), p. 2. Per motius no especificats, però lligats al temps, 1849 (gener, setembre), 1850 (gener).

53. Carta de Joan Jaumandreu al president de la Diputació de Barcelona, 22 de març de 1878. Arxiu del Foment de Treball Nacional (AFTN), IIC. Correspondència, tom 4, p. 212-221.

54. Reglament interior de la fàbrica Castell, Callís i Verdaguier de Torelló, [1912]. Arxiu Municipal de Roda de Ter (AMR), fons municipal, 989; Decret del ministeri de governació sobre les qüestions socials (13 març 1900), article 3: «Cuando por causa de averías, sequía ó riadas, tangran que suspender ó disminuir el trabajo las fábricas movidas por fuerza de agua, la Junta local buscará y propondrá la forma de suplir en horas extraordinarias la pérdida sufrida en el curso del año» (en cap cas no es faran més de 12 hores setmanals); *Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Vich*, 1291 (31 desembre 1900), p. 403.

quinaria se suspendiera el trabajo por algunas horas, se continuará el trabajo el sábado hasta haber completado el tiempo perdido».⁵⁵ Malauradament, no podem datar el reglament de la foneria i tallers de la societat José Bracons i C. S. en C. que es conserva a l'Arxiu Municipal de Roda de Ter, on es diu que els obrers no podran reclamar cap indemnització per motiu, entre altres causes, de pluja o falta de força motriu (tot i que curiosament s'hi estableix que si algú treballa fora del taller i es posa a ploure, la societat li haurà de proporcionar una ocupació dins del taller durant tota la jornada suspesa o pagar-la-hi).⁵⁶

A un nivell més general, l'any 1913, davant l'intent d'implantar una jornada de 3.000 hores anuals, els representants de la Unión Textil de Roda fan una al·legació en què defensen que «*El hecho de poder ser recuperadas las horas perdidas por sequías ó grandes avenidas de los ríos motivaría una situación penosísima para los obreros, los cuales, después de sufrir privaciones sin cuenta, por carencia de trabajo, las experimentarían peores aun al trabajar, pues habrían de quedar extenuados en interminables jornadas*». Una cosa semblant hi ha darrere de l'al·legació que va presentar la Sociedad Obrera Arte Fabril y sus Anexos de Manlleu, a la qual es varen adherir representants obrers de Montesquiu, Sant Quirze, Torelló, Sant Hipòlit i les Masies de Voltregà.⁵⁷

En un altre lloc (Roma, 2011), hem estudiat la resposta tradicional als episodis de sequera o d'inundacions i hem posat de manifest com s'hi responia sobretot amb rituals religiosos. Aquest tipus de resposta va ser el mateix que va fer servir el bisbe Castañer per justificar les extraordinàries inundacions de 1863. Seguint l'esquema tradicional, Castañer parlava de càstigs justos i proporcionats a actituds com blasfèmies, divorcis, amistançaments o la distribució de la novel·la *Els miserables*. De tota manera, un dels elements clau era la profanació dels dies festius,⁵⁸ que, si tradicionalment havia estat vist com un dels generadors d'episodis de mal temps (Roma, 2011), ara afectava de ple el nou món industrial. Segons el bisbe, la caritat de déu no podia ajudar les persones que no respectaven les festes, fet que posava en dubte moltes de les pràctiques que es duïen a terme en els nous establiments industrials, on «*(...) la culpabilidad de profanar las fiestas con frecuencia se atribuye á la escasez de aguas (...)*».⁵⁹ Aquest text és interessant en el sentit

55. *Reglamento para el régimen interior de la fábrica de hilados de algodón de Antonio Mercadal en Sn. Feliu de Torelló*, 1 de juny de 1913. AMR, fons municipal, 989.

56. AMR. Censos d'obrers, 644/402.

57. Instituto de Reformas Sociales. *La jornada de trabajo en la industria textil*. Madrid: Imp. de la sucesora de M. Minuesa de los Ríos, 1914, p. 292 i 302.

58. «*(...) el agua en muchos puntos ha criado centros de poblacion que la falta de vigilancia ó la demasiada condescendencia de los dueños ó de sus mayordomos ha convertido la mayor parte en centros de desmoralizacion. El espíritu siempre creciente de adquirir intereses materiales ha promovido la profanacion de los dias festivos y ha impedido el oír misa en otros dias que prescribe la Iglesia Católica (...)*». A: *Carta pastoral que, con motivo del terrible y espantoso aguacero acaecido en esta Ciudad y sus alrededores en la noche del 7 al 8 de Octubre último, el Ilmo y Rmo. D. D. Juan José Castañer y Ribas obispo de Vich dirige al venerable dean y cabildo, al clero y fieles de su Diócesis*. Vic: Imp. i lib. de J. Valls, 1863, p. 9-10.

59. *Carta pastoral que, con motivo del terrible y espantoso aguacero acaecido en esta Ciudad y sus alrededores en la noche del 7 al 8 de Octubre último, el Ilmo y Rmo. D. D. Juan José Castañer y Ribas obispo de Vich dirige al venerable dean y cabildo, al clero y fieles de su Diócesis*. Vic: Imp. i lib. de J. Valls, 1863, p. 11-12.

que fa intervenir l'església en un conflicte —l'industrial— sobre el qual no havia dit pràcticament res fins al moment, si més no oficialment. De tota manera, aquesta via d'aproximació al naixent obrerisme no va ser explotada amb gaire interès.

Repercussions al món rural

Parlant de l'hivern de 1854, Torrent i Garriga deia que «*La miseria, durante dicho invierno, se dejó sentir de un modo alarmante, en razón de no poder funcionar las fábricas por hallarse el río completamente helado*» (Torrent, 1893: 108). Ja s'ha vist que alguns treballadors de la fàbrica Ricart anaren a recollir llenya per fer-hi front, fet que a Torelló va suposar l'empresonament de cinquanta-dos veïns perquè havien agafat llenya del bosc de Codinach després de demanar-la al seu propietari i que aquest no els en donés: «*Això porta una pertorbació a la vila, la qual no està en condicions de suportar tanta misèria, i que hi hagi un tan gran nombre de cases sense cap qui guanya el pa; car el capturament dura cinc mesos, en els quals les famílies necessitades han d'escampar-se a la capta per les cases benestants i per les pagesies del terme i de tota la contornada, i moltes terres de conreu queden abandonades*» (Solà, 1947: 626). Com que no cabien a la presó de Vic i es pensava que no eren criminals d'ofici, els instal·laren al convent del Carme, on podien ser visitats per les seves famílies. El 25 de juny, varen celebrar l'alliberament amb una missa a Rocaprevera.⁶⁰

L'episodi de devastació dels boscos de 1871 també mostra l'estreta relació entre les agressions al món forestal, la crisi industrial i el funcionament atmosfèric. En aquell moment, a causa de la gelada del Ter, la major part de les fàbriques hagueren de parar la producció, amb les conseqüències que ja s'han repassat anteriorment. Això va fer que un grup d'entre cent i dues-centes persones es dediqués a explotar irregularment els boscos de Manlleu, Roda, Tona, Santa Maria de Corcó, Perafita⁶¹ i tot el país limítrof al Ter i a la carretera de Barcelona, «*(...) es decir, los puntos inmediatos á los de fabricación*». Tot i que es demanava la llenya per caritat, els propietaris ho vivien com una presa de possessió violenta. Només en alguns casos la caritat pública va poder aturar aquesta onada de devastació forestal.⁶²

La setmana següent, sortia una força dels voluntaris de la llibertat en direcció a Santa Maria de Corcó amb la intenció de restablir l'ordre, que havia estat alterat a causa d'haver-se revoltat gairebé tota la població contra sis vigilants de la ronda establerta pels propietaris comarcals per custodiar les seves propietats. Aquests vigilants varen intentar impedir l'atac a la propietat que provaven de consumir aquells veïns, deia *La Patria*, que parlava d'unes «*(...) incautaciones de leña, siguiendo el proceder de otros pueblos vecinos*». A l'Esquirol, la multitud es va trobar amb l'oposició dels sis individus de la ronda, els quals

«*(...) fueron acometidos con tanta furia por una muchedumbre de hombres y de mujeres, que se vieron obligados á encerrarse en una casa; y mal lo hubie-*

60. Hi fa referència *El Montañés*, 32 (17 juny 1854), p. 253.

61. *La Patria*, 164 (19 febrer 1871); *La Patria*, 166 (26 febrer 1871).

62. *La Patria*, 156 (22 gener 1871).

ran pasado, á no haberse decidido al fin á abrirse paso por entre la turba, que les persiguió á pedradas y á tiros, que por fortuna no causaron daño alguno á los bizarros guardas, que no contestaron con sus fusiles á aquella desatentada plebe, debiéndose al comportamiento prudente, al par que enérgico, de los acometidos, y singularmente del conocido cabo Sr. Masellas, el que no haya habido que lamentar numerosas víctimas.»⁶³

El resultat va ser la detenció de tres subjectes, suposadament els més implicats en l'afer, que estigueren detinguts fins a mitjan abril.⁶⁴

La necessitat d'aigua per al món industrial

Fonts d'energia com el bosc i l'aigua eren un bé preuat en aquest context socio-ambiental, i precisament l'accés a l'aigua va ser una variable de gran importància en la distribució del pes econòmic i social de la comarca. Així ho reconeixia el comandant de la Comissaria de Seguretat Pública del partit de Vic, Jaume Oliver, quan l'any 1844 exposava que el comerç vigatà estava estancat perquè li faltava aigua per a la indústria del cotó, fet que estava obligant els fabricants que s'hi volien dedicar a desplaçar els seus negocis a Manlleu i Roda, unes poblacions on mancaven els altres «*elementos de industria*». En el seu escrit, Manlleu, Roda i Torelló s'estan industrialitzant, en uns casos de manera més clara que en d'altres, mentre la resta de poblacions que estan allunyades del Ter i altres rius s'ocupen treballant, la major part, la llana i, altres, el cotó.⁶⁵

La consciència d'aquesta situació va generar, des de finals del segle XVIII, un gran interès per dur aigua per a usos industrials a la ciutat de Vic. Ja Antoni Millet parlava de l'interès del consistori vigatà per aconseguir-hi les aigües del riu Ter, perquè, entre altres raons, això enriquiria la ciutat perquè facilitava «(...) *la construcción de fábricas con cuya presencia aumenta sin duda la población, las riquezas y el comercio*» (López, 1992: 67).

Sobre aquest punt, Eduard Junyent explica els intents, ja al segle XVIII, de construir un canal que duqués aigua a la ciutat de Vic. Com que no es va poder fer realitat, el 1816 es varen fer noves gestions per aconseguir-ho, però toparen amb els interessos dels moliners. Un altre intent als anys quaranta va posar l'obra sota la protecció de la infanta Maria Luisa Fernanda (1843). Tot i que una companyia francesa en va estudiar l'execució, l'elevat cost va frenar el projecte (Junyent, 1980: 319). Eduard Junyent tanca la seva relació dels intents de dur aigua a la capital osonenca a mitjan anys quaranta del segle XIX, segurament perquè és en aquell moment que la indústria vigatana es trasllada a les vores del Ter i la ciutat s'especialitza, de grat o per força, en el sector comercial i es constitueix en centre administratiu de la comarca. De tota manera, els anhels vigatans no es varen acabar aquí, perquè l'any 1854 *El Montañés* feia referència al tema i conclouia que la carretera de Ripoll duria el carbó que permetria fer moure el vapor. De tota

manera, ja anotava que Vic no tenia prou aigua per fer anar màquines de vapor. Per aquest motiu, trobava bé la iniciativa de l'ajuntament de buscar aigua per proveir la ciutat, esperant trobar-ne prou per poder-ne dedicar una part a la indústria. En aquest context, el problema més important era trobar capitals per invertir en aquest projecte, perquè ja llavors treballadors i empresaris vigatans havien abandonat la ciutat per anar a trobar noves possibilitats a la vora del Ter, amb la baixada demogràfica que això havia suposat a la ciutat.⁶⁶

En el mateix sentit, l'any 1865 es preveia dur l'aigua de Monellots a la ciutat de Vic per dedicar-la fonamentalment a usos domèstics, però en un escrit que va publicar l'*Eco de la Montaña* a finals de 1864 es veu clarament que també hi havia qui pensava que es podria dedicar al foment de la indústria.⁶⁷ Per això l'editor d'aquesta publicació deia «*Medios de comunicación y abundancia de aguas es lo que necesitan las poblaciones para medrar*» (en aquells anys s'estava construint el ferrocarril que uniria Barcelona amb les conques mineres del Ripollès).

Pocs anys més tard, un article publicat al periòdic *El Porvenir* també parla del problema de la manca d'aigua i de la fugida de capitals cap a les poblacions de la ribera i apunta que, quan es faci servir el carbó del Ripollès, els industrials vigatans tindran l'energia a meitat de preu que la resta del pla. Mentrestant, Vic és una ciutat que no té aigua ni per fer funcionar les màquines de vapor.⁶⁸ De fet, el 1870 (i en altres moments) hi hagué problemes d'abastament d'aigua a Vic.⁶⁹

D'aquesta manera, durant la segona meitat del segle XIX Vic perd el seu paper de cap industrial a favor dels grans pobles situats vora el Ter, especialment Manlleu. Els moviments d'alguns industrials que s'estableixen a les ribes d'aquest riu així ho indiquen i cal tenir en compte que alguns d'aquests industrials provenen de fora del marc comarcal. De tota manera, el cabal del riu serà també el coll d'ampolla d'aquest procés industrialitzador basat en l'aigua, tal com s'ha vist anteriorment.

La dimensió moral del treball

Per tot el que s'ha dit en els apartats anteriors, es comprèn que, durant la major part del període estudiat, el treball tingués un caràcter escàs en moments caracteritzats per una conjuntura meteorològica força concreta (especialment èpoques de grans pluges, de sequeres o de grans glaçades). D'aquesta manera, sembla clar que el règim meteorològic va actuar com a variable independent sobre el treball industrial i les relacions sociolaborals que el caracteritzaren. Ara bé, al costat de la variable mediambiental hi hagué també altres factors d'origen social que també hi varen exercir la seva influència. El cas més clar és l'existència del que es coneix com a subcontractacions internes a les fàbriques (Enrech, 2003, 2003b, 2005). El fet que tallers independents haguessin acabat aplegant-se sota el sostre d'una ma-

63. *La Patria*, 158 (29 gener 1871); *La Patria*, 159 (2 febrer 1871).

64. *La Patria*, 179 (20 abril 1871).

65. Document signat per Jaume Oliver, 9 de maig de 1844. AMV, 15.51 Canal del Ter s. XIX.

66. «Influencia de la carretera de Ripoll». *El Montañés*, 42 (2 juliol 1854), p. 331-333.

67. *Eco de la Montaña*, 184 (1 gener 1865), p. 1. [El destacat és nostre].

68. «Vich en su porvenir. VI». *El Porvenir*, 51 (4 gener 1867); «Vich en su porvenir. VII». *El Porvenir*, 54 (11 gener 1867).

69. *La Patria*, 113 (1 juny 1870).

teixa quadra, però conservant les mateixes estructures de poder que tenien abans d'aquesta integració, va fer que els filadors i filadores de la comarca d'Osona tinguessin una gran facilitat per decidir a qui donaven feina i a qui no (Roma, en premsa). D'altra banda, lligat en part a la mateixa estructura de subcontractació, es comprova la presència de relacions familiars o veïnals d'una certa importància entre els treballadors i treballadores d'una mateixa empresa. Segons Carles Enrech (2003: 106), a la filatura d'Almeda, Alemany i Cia. de Manlleu, el 45% dels obrers que hi treballaven el 1886 ho feien amb algun parent, xifra que podria arribar a ser més alta.

En aquest context, el treball tenia una clara dimensió moral que Genís Barnosell ha posat de manifest en el cas dels teixidors i teixidores. Aquests tenien un model propi de quines havien de ser les condicions de treball, de les quals desatquem que s'havia de permetre un ritme irregular que possibilités respectar el Sant Dilluns, discutir, llegir o fer reunions a la quadra, una forma de repartiment igualitari del treball a l'interior de la fàbrica (per permetre un nivell mínim d'ingressos a cada treballador) i l'observació de l'antiguitat com a criteri per regular la distribució del treball i la utilització dels telers "(Barnosell, 1999: 159; 2002). Així mateix, segons Carles Enrech, la tradició obrera se sustentava en quatre principis o valors fonamentals: el repartiment del treball, la idea que al treball igual corresponia un salari igual, el respecte a l'antiguitat en el lloc de treball i la propietat usufructuària dels mitjans de producció (Enrech, 2005: 72 i s.; 2003b).

El repartiment del treball va ser vigent fins a finals del XIX i suposava que obrers i fabricants acceptaven repartir la feina en moments de manca de treball: es treballava alguns dies a la setmana o setmanes alternes, en comptes d'acomiar una part de l'empresa i treballar amb una plantilla més reduïda tota la setmana. Aquesta estratègia ja es va posar en pràctica durant la crisi fabril dels anys trenta del segle XIX, quan els empresaris varen intentar alleugerir la situació dels seus dependents «(...) empleando una parte de sus operarios la mitad de la semana y la otra parte la sucesiva mitad, á fin de procurarles en lo posible su subsistencia (...)».⁷⁰ Com ja s'ha dit, quan la manca d'aigua va fer que el gener de 1859 s'hagués de reduir la mà d'obra a la fàbrica dels Ricart (Roda de Ter), les filadores es posaren d'acord per anar-hi dues de dia i dues de nit «(...) y axis anarsu partin hasta que ya y agues mes aygua».⁷¹ Igualment, i també a causa de la poca aigua que passa pel riu, el novembre de 1854 es decideix treballar només tres dies a la setmana, distribució que es va pactar amb els líders sindicals a peu de fàbrica (alguns filadors i jornalers).⁷² Tenim una altra prova d'aquest repartiment del treball en una carta escrita a Roda l'any 1862 que es feia ressò d'un àpat organitzat des de feia dos anys per Caritat Cristiana en benefici dels pobres (que en aquella ocasió

70. Exposició al capità general, Barcelona, 10 de juny de 1834. AFTN, comisió de Fàbricas. Libro registro de los escritos expedidos desde el año de 1834. AFTN. Copiador de correspondencia empieza en octubre de 1844, 1845, 1846, 1847.

71. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 77/1.

72. «Dilluns, dimecres y divendres lo jornal, y dimars dijous y disapte los filadors, pues he mirat mes convenient el treballar així, que no el treballar de nit; y yo matex lo vas dir á algun dels filadors y també del jornals, y me digueren que los estava be.» Carta de Miquel Ricart al seu pare, Vic, 12 de novembre de 1854. ABEV, fons Ricart. Correspondència, 71/3.

foren uns 150 entre homes, dones i infants); l'anònim autor de la carta deia que calia destacar aquest fet perquè l'entitat estava formada fonamentalment per gent de la «clase trabajadora-algodonera», que en aquell moment es trobava «unos sin trabajo, y otros á medio jornal».⁷³ Anys més tard (1877), en un context de crisi econòmica i de manca d'aigua per fer anar les màquines de les fàbriques, el *Diario de Vich* recollia la notícia d'una actuació empresarial semblant.⁷⁴ En aquest sentit, l'any 1891, els obrers de Manlleu es queixen del canvi de condicions de treball i els serrallers demanen que «(...) en caso de escasez de trabajo, no puedan rebajarse los jornales, sino que los trabajadores se repartan el trabajo en la proporcion que convenga al industrial». Al mateix temps, els fonadors i tintorers reclamen el mateix, que el treball es reparteixi en la proporció que convingui a l'industrial, «(...) pero de ninguna manera la rebaja de jornal».⁷⁵ Aquest repartiment del treball es relacionava també amb l'oposició a la mecanització que deixava alguns braços sense feina.

L'altra cara del repartiment del treball era que calia respectar el torn i, per tant, no era ben vist ocupar el lloc d'un treballador o treballadora que abandonés la feina. Si es tancava per manca de feina, l'empresari havia de tornar a contractar els antics treballadors segons el torn preestablert i l'antiguitat. Per la seva part, els obrers reconeixien el dret dels empresaris a acomiadar per manca de feina i es resignaven a quedar-se aturats per la paralització de les fàbriques de riu en època de sequera, però no permetien que els acomiadaments es fessin servir per seleccionar el personal, llevat que l'acomiadament es considerés just. D'aquí la negativa a ocupar el lloc de treball dels vaguistes, perquè l'usdefruit del lloc de treball es considerava un dret consuetudinari. Quan algun d'aquest elements no era respectat, els obrers es negaven a treballar, tot amenaçant els possibles esquiroles que els substituïssin. La intenció era que el fabricant s'avingués als usos i costums del lloc o que abandonés la població (Enrech, 2005: 80). Tot plegat obria la porta al fenomen de l'esquirolatge, que seria una via força racional d'accedir a un treball escàs a causa del règim meteorològic i del fet que els obrers sindicats i les xarxes centrades en els subcontractistes interns se'l reservaven en el seu propi benefici.

Per acabar aquesta comunicació, diguem que els darrers estudis sobre la industrialització a la Catalunya del segle XIX han posat de manifest la dimensió moral del treball. Aquests estudis, que representen un avenç considerable en el coneixement d'aquesta temàtica, s'uneixen a l'onada anteriorment dedicada a l'estudi de les colònies industrials. D'aquesta manera, en les darreres dècades, el coneixement sobre l'arribada del món industrial i del model de producció capitalista a casa nostra ha estat força millorat. Aquesta comunicació ha volgut aportar una nova mirada a aquest procés de canvi sociolaboral i econòmic des del punt de vista de la Teoria de la Mediança, i per fer-ho ha posat de relleu la influència de les variables meteorològiques en el tipus de treball industrial que es trobava a la segona meitat del segle XIX. L'energia hidràulica del riu Ter, caracteritzada pel seu baix cost, va servir perquè pogués aparèixer un «districte industrial» a la nostra comarca. La seva

73. *El Ausonense* (17 agost 1862), p. 3.

74. *Diario de Vich* (14 setembre 1877), p. 914.

75. AMMA. Governació, 17, Patronato Obrero.

distribució irregular va ajudar a donar un caràcter concret al treball i a les relacions sociolaborals que es jugaren en les seves empreses.

Bibliografia

- ALBAREDA, Joaquim. *Manlleu. Aproximació a la història, l'entorn, l'economia i l'estructura territorial*. Manlleu: Ajuntament de Manlleu; Vic: Eumo, 1990.
- BARNOSELL I JORDÀ, Genís. «L'associació de teixidors de Vic. 1840-1843». *Ausa* [Vic], 138 (1997), 303-318.
- . *Orígens del sindicalisme català*. Vic: Eumo, 1999.
- DUNLAP, Riley E. «Evolución de la sociología del medio ambiente: breve historia y valoración de la experiencia estadounidense». A: REDCLIFT, Michael; WOODGATE, Graham. *Sociología del medio ambiente. Una perspectiva internacional*. Madrid: McGraw-Hill, 2002, p. 3-25.
- ENRECH, Carles. *El Pla contra la Muntanya. La crisi de la indústria tèxtil del pla i la colonització fabril de la muntanya (1874-1904)*. Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 2003.
- . «Jerarquía fabril y cualificación en la industria textil durante el último tercio de siglo XIX». *Historia social*, 45 (2003b), 101-117.
- . *Indústria i ofici. Conflicte social i jerarquies obreres a la Catalunya tèxtil (1881-1923)*. Bellaterra: UAB, Servei de Publicacions, 2005.
- JUNYENT, Eduard. *La ciutat de Vic i la seva història*. Barcelona: Curial, 1980.
- LÓPEZ GÓMEZ, José Manuel. *La topografía médica de Vic de Antonio Millet*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1992.
- PLADEVALL, Antoni. *Centelles. Aproximació a la seva història*. Centelles: Ajuntament de Centelles, 1987.
- PLANES I BALL, Josep Albert. *Teixir i traginar. De la manufactura tradicional a la periferització industrial: el Lluçanès (segles XVIII-XIX)*. Prats de Lluçanès: Centre d'Estudis del Lluçanès, 1997.
- PUNTÍ I HOM, Ramon. *Les generacions parlen. Biografia "Cal Noi Ramon". Manlleu -1745 a 1930-*. Vic: Copivic, 1978.
- REPARAZ, Gonçal de. *La Plana de Vic*. Barcelona: Barcino, 1928; Vic: Eumo, 1982.
- ROMA I CASANOVAS, Francesc. *Temps atmosfèric, rituals religiosos i resposta social als segles XVII i XVIII*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2011.
- . *La revolta dels aprenents*. [En premsa]
- SALARICH, Joaquim. *Higiene del tejedor*. Vic: Imprenta i llibreria de Soler hermanos, 1858.

SOLÀ, Fortià. *Història de Torelló. Monografia basada en els arxius parroquial i municipal de la vila*. Barcelona: Gráficas Marina S.A., 1947, vol. 1.

TORRENT Y GARRIGA, Domingo. *Manlleu. Croquis para su historia*. Vic: Imp. i lib. de Ramón Anglada y Pujals, 1893; Vic: Diari de Vic S.L., 2006.

VERGÉS I PÉREZ, M. Isabel. *Roda de Ter 1830-1909: una població industrial a Catalunya*. 1990. [Treball per obtenir els nou crèdits del mestratge, dirigit per Pere Gabriel]

VICENTE, Marta. «Artisans and Work in a Barcelona Cotton Factory (1770–1816)». *International Review of Social History*, 45 (2000), 1–23.

VILA GRIERA, Maria Pilar. *El món obrer a Manlleu en el segle XIX*. Inèdit, 1978, dipositat a l'ABEV.